

9. Stern Leo. Martin Luther und Philipp Melancthon – ihre ideologische Herkunft und geschichtliche Leistung / Leo Stern. – Berlin, 1974. – 318 s.

10. Porosovskaya V. Johan Calvin / Porosovskaya. – Spb. : Ehrlich, 1891. – 280 s.

11. Pavlenko. Istoria svitovoyi civilization. Philosophical analysis / Yuri Pavlenko. – K. : Phoenix, 2002. – 620 s.

12. Max Weber. Protestantska etika ta dyh capitalismy / Max Weber. – K., 1994. – 468 s.

Лукашенко А. И., кандидат исторических наук, доцент кафедры страноведения и международного туризма, Киевский международный университет (Украина, Киев), lukashenko@list.ru

Христианский дуализм как идеологическая основа распада духовно-политического симбиоза западноевропейской цивилизации: лютеранство и кальвинизм

Рассмотрено причины разворачивание протестантского движения в Западной Европе. Определено влияние интерпретации христианского дуализма как на падение католической Церкви так и на формирование антикатолических настроений. Осуществлен анализ идеологии кальвинизма и лютеранства и историческое сравнение двух направлений протестантизма. Также определено роль и значение протестантизма для общества того времени. Определено также роль личности в протестантском движении, на примере М. Лютера и Ж. Кальвина. При подготовке статьи использованы сравнительный метод, хронологический, ретроспективный, метод анализа и синтеза.

Ключевые слова: лютеранство, кальвинизм, католицизм, крестьянская война, Реформация, Папа римский, Бог, Дьявол, конец света, дуализм, христианство, эсхатология.

Lukashenko A. I., Ph.D. in History, Associate Professor of Geography and International Tourism Kyiv International University (Ukraine, Kiev), lukashenko@list.ru

Christian dualism as ideological basis of disintegration of spiritual and political symbiosis of the West European civilization: Lutheranism and Calvinism

In article deployment of Protestant movement in Western Europe is considered the reasons. Influence of interpretation of Christian dualism both on falling of Catholic Church and on formation of anti-Catholic moods is defined. The analysis of ideology of a Calvinism and Lutheranism and historical comparison of two directions of Protestantism is carried out. It is also defined a role and value of Protestantism for society of that time. It is found weak places of Protestantism considering ideology of the Christian dualism which interpretation of essential changes didn't undergo and I influenced only improvements of the material plan of life. It is defined also a role of the personality in Protestant movement, on the example of M.Luther and Zh.Calvin. By preparation of article are used a comparative method, chronological, retrospective, an analysis and synthesis method.

Keywords: Lutheranism, Calvinism, Catholicism, Reformation, Pope, God, Devil, doomsday.

* * *

УДК 94:[323.325(438)](477.41)

Мочернюк Я. М.,
аспірантка кафедри історії України, Інститут історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), mochernyuk@ukr.net

Розвиток системи польського землеволодіння на Київщині після січневого повстання 1863 р.

Проаналізовано особливості російської урядової політики в аграрній сфері у Київській губернії після Січневого повстання 1863 р. Розглянуто питання обмеження у правах володіння землею стосовно польських землевласників, наслідки втручання адміністративних органів у поземельні відносини цього періоду для подальшої аграрної еволюції краю.

Ключові слова: законодавство, маєтки, польські поміщики, Київська губернія, землеволодіння, землекористування, русифікація.

Друга половина XIX ст. характеризувалася занепадом соціально-економічної та суспільної ваги польського елемента в Україні. Певною мірою це було наслідком політики царського уряду щодо польської шляхти після поразки листопадового повстання 1830–1831 рр. Подальший розвиток подій і, насамперед, поразка січневого повстання 1863 р. посилювали цей процес. Зусилля

влади були зорієнтовані на розробку і реалізацію законодавчих актів, спрямованих на зменшення польського землеволодіння і збільшення питомої ваги російських землевласників.

Питанням розвитку системи польського землеволодіння в Київській губернії та проблемам законодавчого регулювання поземельних відносин між державою та польськими поміщиками присвячені праці О. С. Борисевича [3], А. М. Анфимова [11], І. І. Кривошеї [2], І. Рудченка [1], Г. І. Марахова [5], М. Казьмирчук [13].

Після скасування кріпацтва основним критерієм соціально-економічної значущості стають земельні володіння, тим паче, що до початку XX ст. губернія зберігала виключно аграрний характер. Тому економічна могутність у пореформені роки багато в чому залежала саме від розмірів земельної власності. В трьох південно-західних губерніях поміщицьке господарство в 1861 р. було представлено 5402 маєтками польських дворян і 654 маєтками російських. В Київській губернії – 1429 і 357, в Подільській губернії – 1253 і 137, у Волинській губернії – 2720 і 160. Таким чином, 89,2% всіх поміщицьких господарств належало полякам, в маєтках яких було зосереджено 84,8% всіх ревільських душ [1, с. 157].

Станом на 1863 р. середній розмір землеволодіння становив у Правобережній Україні 895,6 дес. (у Київській губернії – 1001,1 дес., у Волинській – 858,6 дес. і у Подільській – 710,8 дес.). Отже, для Київської губернії залишалось характерним існування великого землеволодіння латифундійного типу [2, с. 138].

Після придушення польського повстання 1863 р. царський уряд продовжував здійснення ряду заходів, спрямованих на обмеження польського землеволодіння і створення сприятливих умов для переходу землі в руки російського дворянства та чиновництва. Активна участь поміщиків Київської губернії у русі за відновлення Речі Посполитої в кордонах 1772 р. остаточно розвіяла ілюзії уряду щодо благонадійності поляків. За словами царського чиновника І. Рудченка, “тільки вперше після польського заколоту 1863 р. з'явилася нова думка про утворення у краї російського помісного елемента шляхом залучення сюди приватних осіб російського походження, котрі на свій страх і ризик повинні були стати першими піонерами російського помісного землеволодіння” [1, с. 53].

Це повстання влада використала для посилення антипольських репресій. На відміну від репресій після Листопадового повстання, коли російська влада обмежилась лише конфіскаційними діями, а також протиставленням польських поміщиків українським селянам з русифікацією краю, після Січневого повстання антипольська політика набула тотальних форм в усіх можливих сферах економічного життя регіону, вона була спрямована у саме серце польської могутності в краї – на землю.

Царський указ від 15 березня 1863 р. “Правила для накладання секвестру на маєтки осіб, причетних до заворушень, що виникли в прикордонних з Царством Польським губерніях, для завідування та розпорядження цими маєтками” передбачав, що вилучене майно для збереження в цілості має передаватися в містах у розпорядження міських управлінь, а в повітах – тодішнім палатам державного майна. Власник і його родина відсторонювалися від секвестрованого маєтку. Якщо май-

но або маєток знаходяться в безроздільній власності злочинця з іншими особами, непричетними до заворушень, то кожні півроку ці власники перераховують до палати держмайна частину прибутку підозрюваного. Орендні та інші контракти залишалися в силі. У випадку доведення невинності власника секвестрованого маєтку, вся власність поверталася з усіма прибутками та витратами [3, с. 203].

На основі цього указу було складено інструкцію по управлінню секвестрованою власністю, яка більш детально загаломі положення “Правил...”: опис та прийняття маєтків на баланс палат, борги кредитним установам та приватним особам, принципи управління маєтком, механізм отримання прибутків від господарства та їх облік, витрати на утримання господаря тощо.

В Київському повіті, на основі положень 15 березня 1863 р., а пізніше в 1864–1865 рр. конфіскації підлягала власність таких дворян: Аліна Осипова Лаппо і її чоловік Михайло Лаппо (м. Гостомель, Балановка). У Таращанському повіті – Йосип Млодецький (м. Кошевари, с. Лука, с. Степоль та ін.), граф Олександр Браницький. У Бердичівському повіті – Луціан Мазараки (с. Марківці і с. Махнівка), Цезарій Абрамович (с. Кашени, с. Бровка), Карл Виговський (с. Титулівка), Вацлава Белинская (Спичинецький маєток, с. Черемошне). У Липовецькому повіті – Генріх Пиотровський (м. Іллінці, м. Вольная). У Чигиринському повіті – Антон Будзько і Адольф Будзько (с. Тимошівка). У Черкаському повіті – Валерій Фліорковський (м. Жаботин). У Радомишльському повіті – Ярослав Чайковський (с. Ставки), Себастьян і Антон Лобачевський (с. Баранівка), Вацлав Пентко (м. Слобода Ставецька). У Звенигородському повіті – Емілія і Юзефіна Пржеднеська (с. Витязева). В Уманському повіті – Федора Єловіцького (с. Синиця, с. Курилове, с. Оситина), Івана Лягуна (с. Шарині), Олександр Чарковський, Генріх Хомятовський (с. Розсошки), Казимир Вишинський, В’ячеслав Курманський (с. Романівці) [4, арк. 6–9].

Всього з квітня 1863 р. по травень 1873 р. було конфісковано власність 144 осіб, причетних до повстання. Точна кількість конфіскованих маєтків невідома. За приблизними підрахунками, у Київській губернії – 50, Подільській – 16, Волинській – 78. Згідно офіційних даних канцелярії Київського генерал – губернатора за 10 років було конфісковано поміщицької, церковної, та селянської землі – 132050 дес. [5, с. 239–240].

Царським указом від 23 липня 1863 р. передбачався обов’язковий викуп українськими селянами наділів, що були в їх користуванні, але належали польським землевласникам. Після 1863 р. в результаті конфіскації землі у польських поміщиків, згідно з вищезазначеним указом, наділи у правобережних селян зросли. Так, за Положенням 19 лютого 1861 р. на Київщині та на Поділлі на одного селянина припадало 1,9 дес. і викупного платежу 2 крб. 50 коп. з дес.

Страх за своє майбутнє буде переслідувати польських землевласників аж до 1917 р., їм доведеться платити за свою національну належність. Запроваджений у червні 1863 р. на Правобережжі податок з прибутку поміщицьких господарств спочатку стягуватиметься з поляків – поміщиків у розмірі 10%, а в 1864 р. його буде зменшено до 5% [6, арк. 180]. Варто згадати правила від

3 березня 1869 р. про розкладку та стягнення відсоткового збору в західних губерніях, запровадженого ще в 1864 р., який стягувався з польських поміщиків. З 1870 р. він обмежувався сумою у 2,5 млн. руб. на рік. Сума збору для губернії визначалась на три роки. Між повітами його розподіл здійснювався об’єднаними губерньськими із селянських справ і особливими із земських повинностей присутствіями. Розпис між окремими маєтками здійснювався особливою комісією, рішення якої затверджував губернатор. Цим законодавчим актом було розроблено порядок розрахунку та стягнення дискримінаційного відсоткового збору з польських поміщиків Правобережної України. Характер збору підтверджувався тим, що його стягнення припинялось, коли маєток переходив у власність російського господаря. Втілення його в життя було черговим заходом влади, спрямованим на вимушену відмову польських поміщиків від прав на володіння нерухомими заселеними маєтками, а також незаселеними земельними угіддями. Хоча збір мав переважно політичний характер, він став новим джерелом поповнення державного бюджету. Порядок розрахунку та стягнення збору не був централізованим. Уряд лише визначав його загальну суму та розподілив її поміж дев’ятьма західними губерніями. Розгляд решти питань покладався на губерньсько-повітове державне керівництво, рішення якого було майже безапеляційним. Імператорський указ від 31 грудня 1870 р. запровадив правила стягнення відсоткового збору. Враховуючи те, що його стягнення вважалось тимчасовим заходом, він припинявся, коли 2/3 поміщицьких маєтків перейдуть у власність осіб непольського етносу, а їх кількість буде не менше від половини усіх поміщиків у західних губерніях.

Стягнення відсоткового збору, як і всіх податків, супроводжувалось накопиченням недоїмки від фіксованих сум його надходження до казни. Це зумовило появу конфірмованого 9 жовтня 1874 р. положення Комітету міністрів. Запроваджувався порядок розстрочення відповідних недоїмок, яке надавалось на 5 років, якщо ці платежі перевищували 3 тис. руб. Уряд змушений був вдатися до такого заходу, оскільки виникла значна заборгованість із сплати цього збору. Розстрочуючи його, місцеві органи влади мали наглядати за своєчасністю погашення заборгованості. Якщо недоїмка досягала значних розмірів, вони зобов’язувались розпочинати продаж маєтків боржників.

Згідно “Правил раскладки и взимания процентного сбора в западных губерниях” від 3 березня 1869 р. був призначений для польських поміщиків щорічний процентний збір: для Київської губернії – 388800 руб., для Подільської губернії – 421100 руб., для Волинської губернії – 419000 руб. [7, арк. 13]. Наприклад, у 1895 р. у Канівському повіті відсотковим податком було обкладено понад 100 поміщиків – поляків (799800 руб.), у Київському повіті – 17 поміщиків (4088 руб. 29 коп.), у Бердичівському повіті – 58 поміщиків (24672 руб. 08 коп.), у Васильківському повіті – 19 поміщиків (37287 руб. 76 коп.), у Звенигородському повіті – 11 поміщиків (43777 руб. 35 коп.), у Радомишльському повіті – 61 поміщик (11811 руб. 65 коп.), у Сквирському повіті – 43 поміщики (20798 руб. 80 коп.) [8, арк. 4–13]. На кожного землевласника була заведена документація: скільки у власника землі, які прибуткові статті, сімей-

ний стан, вірування, наявність промисловості, тощо. Російські поміщики також платили податок з прибутку всього в розмірі 1,5% і могли бути взагалі звільнені від його сплати у зв'язку з бідністю [6, арк. 13].

Загалом зібраний податок з прибутку польських поміщицьких господарств на Правобережній Україні за 1863–1865 рр. склав суму 4177651 крб.: в 1863 р. – 2248509 крб., 1864 р. – 936336 крб., 1865 р. – 992806 крб. [9, арк. 9–11].

Події 1863 р. ввели російське самодержавство в невідкладності збільшення російського землеволодіння. Русифікація помісного землеволодіння і дворянського стану в південно–західних губерніях ставила собі за мету боротися проти республікансько–аристократичних ідей, від яких не відмовиться більшість поляків, які з покоління в покоління виховувалися на цих ідеях. З цією метою приймався указ від 23 березня 1864 р., в якому надавалися позички росіянам, які бажали придбати маєтки в Правобережній Україні з торгів за борги їх власників. Згідно з цим указом:

1) покупець міг не виплачувати боргу за маєток кредитним установам, борг залишався на маєтку;

2) виплату дозволялося проводити викупними свідоцтвами по 5,5% від їх вартості, що було досить вигідно;

3) незалежно від станового положення новому власнику надавалося право винокуріння;

4) купцям, які стали власниками в цих губерніях без кредитів та переводу боргу не менше 15000 крб. сріблом, дарувалося почесне громадянство;

5) уряд допомагав в купівлі маєтків наданням кредиту в розмірі половини вартості, всі борги повинні виплачуватися протягом 37 років внесками по 60%, а державним чиновникам за відмінну службу з відстрочкою платежу до 22 років;

6) всі акти при переході маєтків від осіб польського походження до росіян звільнені від мита [10, с. 251–252].

Утворювався особливий фонд для надання цим особам державного кредиту для придбання державних і приватних маєтків. Таким заходом уряд намагався підірвати економічну базу панування поляків в краї.

Указ від 23 грудня 1865 р. “Про заборону особам польського походження купувати маєтки в дев'яти Західних губерніях” заборонив особам польського походження купувати поміщицькі маєтки. Полякам–власникам секвестрованих маєтків надавався дворічний термін для їх продажу чи обміну. Наприклад, у Київській губернії цьому указу підлягали такі поміщики: Федір Єловицький (маєтки Синиця, Кузьмина і Оситна Уманського повіту), Казимир Абрамович (Немиринці, Княжики, Слобода Кардановка Бердичівського повіту), Генріх Петровський (Великий Чернятин Бердичівський повіт), Валеріан і Геронім Огановські (Біла Бердичівський повіт), Генріх Сендзеловський (Біла Бердичівський повіт), Альфред Кучальський (Константинівка Бердичівський повіт), Іван Болсуновський (Нові Прилуки Бердичівський повіт), Юліан Жизновський (Великі Гадомці Бердичівський повіт), Гонората Домбровська (Милій Чернятин Бердичівський повіт), Йосип Млодецький (Кошевата, Луки, Кислівка, Буда, Велика Березянка, Дубівка, Антонівка, Закутинці Тарашанський повіт), поміщик Хоецький (Тимошівка Сквирський повіт), спадкоємці Северина Сверошинського (Юрківці Липо-

вецький повіт), Ярослав Чайковський (с. Ставки Радомишльський повіт), Фелікс і Себастьян Лобачевські (с. Баранівка Радомишльський повіт) [4, арк. 130–133]. Указ не поширювався на ті маєтки, які до його видання перейшли в спадщину особам, не причетним до польського повстання. Якщо протягом цього терміну власники не продавали маєтки, їх реалізовували на торгах. У разі невдалого проведення торгів маєтність переходила у власність держави за оціночною ціною. Ця сума залишалася в казні, і з неї призначалася колишнім власникам рента у розмірі 5%.

Якщо на середину XIX ст. в південно–західному регіоні власність польських поміщиків значно переважала російську як кількісно (числом поміщиків та земельних володінь), так і якістю цих угідь: поміщики–поляки склали майже 90% від загалу помісного дворянства Правобережжя, відповідно в губерніях: Київській – 87%, Волинській – 93%, Подільській – 89%, то в 1911 р. розміри приватних володінь поляків в цілому по Правобережній Україні були менші від російських – 45% проти 55%. В розподілі земельної власності по губерніях панував такий порядок: у Київській губернії – 858000 дес. землі у поляків, 1234000 дес. землі у росіян; у Волинській губернії – 1297000 дес. у поляків, 1523000 дес. у росіян; у Подільській губернії – 861700 дес. у поляків, 7641009 дес. у росіян.

Крім того, відбувався пільговий продаж державних маєтків російській аристократії, насамперед–так званих “інструкційних” маєтків. Це маєтки, відібрані у поляків–учасників повстання 1863 р., які розпродавалися російським поміщикам, чиновникам і офіцерам відповідно до правил “Інструкції про порядок продажу казенних земель у Західних губерніях особам російського походження, які служать у цьому краї чи бажають там оселитися на постійне проживання” від 23 липня 1865 р. Справа ця перебувала на контролі в імператора, оскільки лише він, на підставі пункту 18 “Інструкції...”, затверджував право на володіння. “Інструкційні” маєтки до певної міри виводилися із земельного ринку через те, що ні самі покупці, ні їхні нащадки не мали права їх передавати через продаж, дарування чи в інший спосіб, а також у спадок як через заповіт, так і за законом, особам польського походження або євреям. Заборонялося також віддавати ці маєтки в оренду, в управління чи в заставу особам польського походження або євреям. Навіть продаж “особам російського походження” допускався лише у разі погодження з генерал–губернатором та міністром державних маєтностей. Порушення цих умов передбачало “відібрання ділянок до скарбниці без будь-якої винагороди”. На пільгових умовах у Київській губернії було продано 105 “інструкційних” маєтків загальною площею 50527 дес., у Подільській губернії – 73 маєтки загальною площею 25643 дес., у Волинській губернії – 177 маєтків загальною площею 67 617 дес. Характерно, що середня ціна десятини землі у цих маєтках становила всього 18,9 крб., в той час, коли навіть за банківською заниженою оцінкою десятина землі подібної якості коштувала у Київській губернії 55,94 крб., у Подільській – 56,36 крб. і у Волинській – 18,36 крб. Тому загальна вартість цих 355 маєтків мала б становити 5513 тис. крб. Отже, держава для залучення непольського поміщичтва віддавала землі фактично за півціни,

надаючи безвідсотковий виплат терміном від 20 до 37 років [11, с. 224].

Конфіскація земельних угідь та майна польських поміщиків була припинена на основі царських указів від 11 травня 1873 р. і 3 лютого 1874 р. 31 березня 1895 р. Комітет міністрів прийняв постанову про відміну обов'язкового продажу маєтків або їх частин, які належали особам причетним до польського повстання [12, арк. 95].

Відповідно до царського указу від 27 серпня 1885 р., полякам, які були приписані до селянського стану, дозволялося орендувати землю у західних губерніях. Більшість дрібної польської шляхти в силу дії вищезазначеного указу була записана у довічні чиншовики і наділялась земельними ділянками з фонду конфіскованих маєтків польських поміщиків на умовах викупу за допомогою державної казни протягом 49 років. За законом "Про обмеження приналежного селянам католицького віросповідання права придбання земельної власності у дев'яти західних губерніях" (1901 р.), розмір їх земельних володінь не міг перевищувати 60 дес. [13, с. 36]. У 1905 р. російський уряд скасував закон 1865 р. про заборону полякам продавати земельну власність особам своєї національності в Південно-Західному краї. Царським указом 1905 р. дозволялося полякам купувати землю з польських рук до 60 дес. Як правило, поляки нерідко обходили вищезазначений закон: група селян-католиків скуповувала російські маєтки по 60 дес., а потім продавала їх одній особі польського походження [8, арк. 20].

Отже, після повстання 1863 р. лейтмотивом урядової політики щодо Київщини стало цілеспрямоване витіснення поляків з економічного і політичного життя краю. На зміну польсько-католицькому елементу прийшли російські поміщики-дворяни та державні службовці, що започаткували вкорінення тут землеволодіння росіян. Як відзначає у своєму дисертаційному дослідженні П. Олешко: "російська колонізаторська політика царського уряду щодо Правобережної України зумовила внутрішню експансію на цю територію, котра не припинялася аж до краху Російської імперії" [2, с. 48].

Практична реалізація земельної русифікації Київської губернії виявилася надзвичайно складною і досить повільною справою, яка наткнулася на величезний опір поляків та небажання самих росіян переселятися на постійне проживання у колонізовану, віддалену від столиці губернію. Фактично кампанія по російській колонізації Київщини, на котру було витрачено значну кількість часу, коштів і зусиль чиновників, призвела до значного збільшення питомої ваги росіян у політичному, економічному й демографічному розвитку краю, проте не змогла повністю витіснити польських землевласників з економічного життя губернії.

Список використаних джерел

1. Рудченко И. Записки о землевладении в Юго-Западном крае. – К. : Тип. Штаба Киев. воен. округа, 1882. – 180 с.
2. Кривошея І. І. Еволюція дворянства Правобережної України наприкінці XVIII – початку XX ст. (за матеріалами Київської губернії). – дис. канд. істор. наук. – К. : 1997. – 256 с.
3. Борисевич С. О. Законодавче регулювання поземельних відносин у Правобережній Україні (1793–1886 рр.). Монографія. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 424 с.
4. Центральний державний історичний архів України м. Києва (далі – ЦДІАК України). – Ф. 442. – Оп. 815. – Спр. 490.
5. Марахов Г. И. Польское восстание 1863 г. на Правобереж-

ной Украине. – К. : 1967. – 258 с.

6. Державний архів Київської області. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 44612.
7. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 48. – Спр. 328.
8. Там само. – Оп. 657. – Спр. 25.
9. Там само. – Оп. 815. – Спр. 281.
10. Полное собрание законов Российской империи. – СПб, 1864. – Т. 39. – Отд. 1. – № 40692. – 678 с.
11. Анфимов А. М. Крупное помещичье хозяйство Европейской России. – М. : Наука, 1969. – 389 с.
12. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 813. – Спр. 305. – Ч. 1.
13. Казьмирчук М. Соціально-економічний розвиток Київської губернії 1861–1917 рр. – К., 2011. – 136 с.

References

1. Rudchenko Y. Zapysky o zemlevladyeny v Jugo-Zapadnom krae. – K. : Typ. Shtaba Kyev. voen. okruga, 1882. – 180 s.
2. Kryvosheja I. I. Evolucija dvorjanstva Pravoberezhnoi' Ukraïny naprykinci XVIII – pochatku XX st. (za materialamy Kyi'vs'koi' gubernii'). – dys. kand. istor. nauk. – K., 1997. – 256 s.
3. Borysevych S. O. Zakonodavche reguljuvannja pozemel'nyh vidnosyn u Pravoberezhnij Ukraïni (1793–1886 rr.). Monografija. – K. : Vyd-vo NADU, 2007. – 424 s.
4. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukraïny m. Kyjeva (dali – CDIAK Ukraïny). – F. 442. – Op. 815. – Spr. 490.
5. Marahov G. I. Pol'skoe vosstanie 1863 g. na Pravoberezhnoj Ukraine. – K., 1967. – 258 s.
6. Derzhavnyj arhiv Kyi'vs'koi' oblasti. – F. 2. – Op. 1. – Spr. 44612.
7. CDIAK Ukraïny. – F. 442. – Op. 48. – Spr. 328.
8. Tam samo. – Op. 657. – Spr. 25.
9. Tam samo. – Op. 815. – Spr. 281.
10. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. – SPB, 1864. – T. 39. – Otd. 1. – № 40692. – 678 s.
11. Anfimov A. M. Krupnoe pomeshchic'je hozjajstvo Evropejskoj Rossii. – M. : Nauka, 1969. – 389 s.
12. CDIAK Ukraïny. – F. 442. – Op. 813. – Spr. 305. – Ch. 1.
13. Kaz'myrchuk M. Social'no-ekonomichnyj rozvytok Kyi'vs'koi' gubernii' 1861–1917 rr. – K., 2011. – 136 s.

Мочернюк Я. Н., аспірантка кафедри історії України, Інститут історического образования Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), mochernyuk@ukr.net

Развитие системы польского землевладения на Киевщине после январского восстания 1863 г.

Проанализированы особенности российской правительственной политики в аграрной сфере в Киевской губернии после Январского восстания 1863 г. Рассмотрены вопросы ограничения в правах владения землей польских землевладельцев, последствия вмешательства административных органов в земельные отношения этого периода для дальнейшей аграрной эволюции края.

Ключевые слова: законодательство, имения, польские помещики, Киевская губерния, землевладения, землепользования, русификация.

Mochernjuk Ia. N., graduated student in the Department of History in Ukraine Institute for History Education National Pedagogical University M. P. Drahomanova (Ukraine, Kiev), mochernyuk@ukr.net

Development of polish tenure in the Kyiv region after the rebellion in January 1863

This article deals with the peculiarities of Russian government policy in agriculture in the Kiev province after the January 1863 uprising. The question of restrictions on land ownership in relation to the Polish landowners, the effects of administrative interventions in agrarian relations in this period for the subsequent evolution of agricultural land.

Keywords: legislation, estates, Polish landowners, Kiev province, land tenure, land use, Russification.